

Караваяев В. С.

к. політ. н.,

кафедра міжнародних відносин,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053, Україна

E-mail: v.karavaiev@kubg.edu.uaORCID ID: <http://orcid.org/0009-0008-7825-420X>**ТРАНСФОРМАЦІЯ РОСІЙСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ:
ЗАГРОЗИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ**

У статті досліджено трансформацію політичного режиму РФ, яка постала визначальним фактором дестабілізації сучасної системи міжнародних відносин. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення внутрішньої природи російського авторитаризму, який у процесі своєї еволюції перейшов від гібридних форм до відверто тоталітарних практик, що безпосередньо корелює з рівнем агресивності його зовнішньої політики. Окреслено етапи формування сучасної російської політичної системи та особливості консолідації авторитаризму, розглядаються основні складові «путінської» моделі організації влади, спрямованої на нівелювання відцентрових тенденцій у Росії та реалізацію агресивних інтеграційних проєктів щодо пострадянських держав. Встановлено, що ключовим етапом трансформації став демонтаж федералізму та формування «вертикалі лояльності», де регіональні еліти втратили суб'єктність. Окрему увагу приділено ролі силових структур як головного бенефіціара режиму. Виявлено, що криза легітимності 2011–2013 років стала точкою неповернення, після якої Кремль обрав зовнішню експансію як єдиний доступний інструмент збереження внутрішньої стійкості. Доведено, що перехід РФ до повномасштабної агресії став інструментом радикальної зміни внутрішньополітичного порядку денного: від соціально-економічного розвитку до парадигми «національного виживання». Встановлено, що основними механізмами легітимації режиму постали культивування образу «зовнішнього ворога» та ідеологія «геополітичного месіанства», що трансформувало авторитаризм у тоталітарний режим. Обґрунтовано, що зовнішня експансія є системною умовою виживання російських еліт, оскільки в умовах жорсткого моноцентризму та зрощення капіталу з владною вертикаллю війна виступає єдиним способом збереження владної монополії. Тривалість конфлікту зумовлена відсутністю внутрішніх запобіжників проти агресії та втратою легітимності режиму поза станом війни. Водночас стратегічна можливість України полягає в асиметричному впливі на внутрішню згуртованість російських еліт та активній участі у деконструкції інструментів геополітичного ревізйонізму РФ у повоєнний період.

Ключові слова: політичний режим, моноцентризм, консолідація, мілітаризація, агресія, війна проти України, геополітичний ревізйонізм.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її зв'язок з науковими або практичними задачами. Розпад Радянського Союзу зумовив інтелектуальні дискусії про «кінець історії» та неминучу перемогу ліберальної демократії. Водночас політичний транзит у пострадянських державах продемонстрував значну

© Караваяев В. С., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

відмінність від цих оптимістичних прогнозів. Замість консолідації спільнот на засадах демократії у цій частині євразійського континенту спостерігається дво-векторний тренд: домінування авторитарних тенденцій, які часто маскуються елементами декларативної демократії, та прогресуюча агресивність інтеграційних ініціатив Росії (Karavaiev, 2025). Водночас умовами реалізації ревізійністських амбіцій Росії постають не лише крихкість демократії в новоутворених державах, а й жорсткий моноцентризм у самій РФ.

Сучасна політична система РФ характеризується високим рівнем моноцентризму, що сформувалася після 2000-х років. Це постає не просто внутрішнім елементом її стійкості, а стратегічною необхідністю для реалізації її зовнішньої політики. Моноцентрична модель влади в Росії характеризується концентрацією ключових політичних, фінансових та силових важелів у руках вузької групи осіб, що ефективно нівелює принципи поділу влади та політичної конкуренції. Це сприяє внутрішній політичній інтеграції та придушенню будь-яких сепаратистських тенденцій у самій РФ, а також забезпечує режиму прогнозованість та мобілізаційну готовність.

Окрім того, зовнішня політика РФ є прямою проекцією її внутрішньої стійкості. Утвердження в Росії авторитарної моделі влади спрямоване на створення умов для ремейку радянського проекту. Як свідчить історико-політична риторика Росії, зокрема теза про «найбільшу геополітичну катастрофу століття» стосовно розпаду СРСР, зовнішня політика РФ значною мірою мотивована прагненням до геополітичної ревізії, відновлення ролі регіонального гегемона та повернення імперіалістичного світоустрою (Roland, 2023). Це фактично легітимізує її дії, які спрямовані на компенсацію втраченого статусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, методологічної основи дослідження. У переважній більшості наукових розвідок трансформація російського політичного режиму розглядається крізь призму формування «суперпрезидентської республіки», де інституційні основи авторитарного транзиту були закладені ще у 1990-х роках (Horbulin et al., 2017; Rozumnyi et al., 2018). Дослідники акцентують увагу на домінуванні моноцентризму, де концентрація ключових фінансових і силових ресурсів у руках вузької групи осіб призвела до повної руйнації принципів поділу влади та політичної конкуренції (Gorenburg, 2020; Østbø, 2024). Наразі активно тривають інтелектуальні дискусії щодо переродження російського авторитаризму у мобілізаційний тоталітаризм, що супроводжується милітаризацією економіки та суспільної свідомості (Horbulin et al., 2017; Rozumnyi et al., 2018). Важливим аспектом цих обговорень є феномен «рашизму» як сучасної форми фашистської ідеології, що легітимізує насильство та заперечує суверенітет сусідніх націй (Snyder, 2022; Roland, 2023).

Крім того, військова агресія проти України актуалізувала наукові обговорення про взаємозв'язок між внутрішньою стійкістю режиму та його ревізійністськими амбіціями щодо пострадянських держав (Караваяев, 2025; Rozumnyi et al., 2017). Загалом, наукові праці наголошують на тому, що зовнішня агресія стала для Кремля безальтернативним інструментом легітимації влади після кризи 2011–2013 років (Bachmann, Putter & Duczynski, 2023; Horbulin et al., 2017), а системне нехтування нормами міжнародного права та деградація федеративного устрою в РФ постають як довгострокові загрози безпеці Європи (Snyder, 2022; Roland, 2023; Karavaiev, 2025). Окремі дослідники фокусуються на необхідності

пошуку асиметричних стратегій стримування РФ, враховуючи відсутність внутрішніх демократичних запобіжників у її політичній системі (Roland, 2023).

Метою статті є виявлення причинно-наслідкового зв'язку між консолідацією моноцентричної моделі влади та повномасштабною збройною агресією РФ проти України.

Методологія дослідження поєднує: історичний метод – для виявлення етапів еволюції російської політичної системи від поліцентризму 1990-х років до консолідованого моноцентризму сучасної РФ; системний підхід – для розгляду внутрішньої структури авторитарного режиму та його зовнішньої агресії як взаємозалежних елементів єдиної стратегії виживання правлячої еліти; структурно-функціональний аналіз – для дослідження ролі силових структур, «партії влади», медійних ресурсів у забезпеченні стійкості «путінської» моделі управління; компаративний аналіз – для зіставлення декларативних конституційних норм із фактичними політичними практиками тоталітарного типу; прогностичне моделювання – для оцінки потенційних загроз та стратегічних можливостей України в контексті подальшої трансформації або дестабілізації російської політичної системи. Ці методи забезпечують комплексне дослідження інституційних, ідеологічних та безпекових аспектів функціонування режиму РФ, що необхідно для формування обґрунтованої зовнішньополітичної стратегії України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів. Політична система Росії пройшла такі етапи своєї трансформації: поліцентризм влади за президентства Б.Єльцина (1990-ті роки), утвердження моноцентризму влади та консолідація авторитарного режиму в 2000-х роках, початок кризи легітимності влади у 2011–2013 роках і пошук нових підстав консолідації режиму, що й призвело до розв'язання війни проти України.

Прийнята на всенародному голосуванні Конституція 1993 р. створила інституційне й нормативно-правове підґрунтя для утвердження сучасної політичної системи Росії – демократичної за формою, але авторитарної по суті (Rozumnyi et al., 2018, с. 43).

Незважаючи на закріплення на конституційному рівні «суперпрезидентської республіки» – із широкими владними повноваженнями російського президента, за правління Єльцина було сформовано поліцентричну модель влади, де вагому роль у політичному житті також відігравали олігархи, ЗМІ, регіональні лідери, Рада Федерації, Державна Дума, КПРФ. Трансформація Росії в 1990-х роках відбувалася за сценарієм підміни конституційних норм корпоративними інтересами тіньових структур. Це призвело до встановлення олігархічного всевладдя, «сім'ї», дезінтеграції політичного простору на мережу регіональних режимів та повної втрати судовою та виконавчою владою своєї незалежності на користь президента та кланових угруповань.

Російська політична система Росії у 90-х роках була типовою для перехідних суспільств, де вектор подальшого розвитку залишався багатоваріантним. Попри очевидні системні кризи, існував реальний потенціал для еволюції країни в демократичному напрямку. Ряд дослідників схиляються до думки, що стабілізація, яка розпочалася після 1998 р., могла стати фундаментом для консолідації як ринкових інститутів, так і конкурентної політичної моделі.

Водночас замість очікуваного демократичного транзиту відбулася стрімка авторитарна консолідація. За президентства Путіна було реалізовано проект

жорсткої моноцентричної системи влади, ключовим архітектором якої стала його адміністрація. Головним механізмом цієї трансформації стала побудова так званої «владної вертикалі», яка передбачала не просто централізацію управління, а поглинання раніше децю автономних політичних суб'єктів.

Конституція РФ, попри декларовані демократичні засади, містить механізми, які дозволили трансформувати інститут президентства у потужний центр сили. Розмитість конституційних положень дозволило Путіну не лише постати арбітром у розв'язанні суперечностей між федеральними та регіональними органами влади, а й фактично підпорядкувати собі законодавчу, виконавчу та судову гілки, перевівши їх у режим «ручного управління».

Кадрові перестановки у силових відомствах та встановлення над ними безпосереднього президентського контролю стали фундаментом монополізації виконавчої влади. Це дозволило Путіну не лише централізувати державне управління, а й суттєво посилити важелі тиску на економічну та регіональні еліти. Внаслідок такої трансформації інститут глави держави перетворився на центр всієї політичної системи РФ, навколо якого вибудовується лояльність усіх інших владних суб'єктів.

Окрім того, відбулась корінна зміна у співвідношенні сил та ресурсів всередині владної еліти на користь т. зв. групи «силовиків» (ядро – І. Сечін, М. Патрушев та В. Іванов), яка ратує за консолідацію політичної та економічної влади в руках високоцентралізованої держави, встановила тотальний контроль над держапаратом, корпораціями та стратегічними економічними ресурсами (Horbulin et al., 2017, p. 127).

Фактично, відбулося зрощення спецслужб із державним менеджментом, що перетворило економіку на придаток до силової вертикалі.

Аналізуючи природу цієї трансформації, дослідники вказували, що «в Росії почався процес переходу до жорсткого авторитарного режиму, який до того ж має преторіанські риси (опора на елітні силові структури) ... у Росії утворився режим ... коли президент є представником силових структур та обирається всенародним голосуванням» (Rozumnyi et al., 2017, p. 33).

Конфігурація російської еліти характеризується критично низьким рівнем автономності – лише 10% її представників прийшли до влади через інструменти конкурентної електоральної політики, і така ж частка – лише 10% – припадає на бізнесменів, які створили власні капітали незалежно від зв'язків із президентом чи його найближчим оточенням (Gorenburg, 2020). Решта правлячого класу фактично є прямими клієнтами режиму, чий статус та статки повністю детерміновані лояльністю до президента.

Така конфігурація еліт остаточно унеможливило внутрішню політичну конкуренцію, оскільки будь-який виклик владі розцінюється силовою корпорацією як загроза національній безпеці та корпоративним інтересам панівного клану.

Наслідком цієї трансформації стало не просто збереження авторитарної системи, а її переродження у державу, де мобілізаційний ресурс спрямований на ведення ідеологічно обґрунтованої війни на знищення (Snyder, 2022).

Силові відомства, серед яких домінуючу роль відіграє Федеральна служба безпеки, остаточно трансформувалися у провідних суб'єктів економічної боротьби. Вони виступають не лише гарантами безпеки режиму, а й активними гравцями щодо перерозподілу стратегічних активів. Прикладом є так званий наступ «силового крила» на представників «системних лібералів». Зокрема, варто згадати про

поглинання компанії «Башнефть» структурами, афілійованими з силовими групами впливу. Це свідчить про те, що силовий інструментарій став відповідальним за контроль над бюджетними потоками та вибір подальшої ідеологічної моделі реформування російської держави.

Крім того, Путін цілеспрямовано культивує внутрішню конкуренцію усередині силового блоку, що дозволяє уникати монополізації впливу будь-яким одним відомством (Østbø, 2024). Це проявляється, передусім, у перманентному протистоянні між ФСБ та Міністерством внутрішніх справ. Важливим етапом такої перебудови стало створення у 2016 р. Федеральної служби військ національної гвардії (Росгвардії), яка за своїм потенціалом стала противагою Міністерству оборони, забезпечуючи готовність системи до викликів воєнного часу та внутрішньої дестабілізації. Одночасно з цим відбулася централізація функцій контролю за міграцією та обігом наркотиків через ліквідацію відповідних служб і передачу їхніх повноважень до МВС, що посилює вертикальну керованість системою.

Також протидія корупції в умовах російського режиму втратила свою первинну правову функцію, перетворившись на зручне знаряддя для ліквідації політичних конкурентів та «дисциплінування» еліт. «Антикорупційний порядок денний» став універсальним інструментом у руках ФСБ для здійснення атак на суміжні силові структури. Про це свідчать гучні затримання вищих посадових осіб Слідчого комітету РФ, а також масштабні «зачистки» у Головному управлінні економічної безпеки та протидії корупції МВС (Rozumnyi et al., 2018, p. 72). Такі заходи дозволяють не лише демонструвати ілюзію очищення влади, а й фактично паралізувати роботу тих підрозділів, які могли б стати загрозою для домінуючих кланів, зміцнюючи таким чином моноцентризм політичної системи.

Важливим напрямом трансформації російського режиму стала реформа федеративного устрою, яка фактично перетворилася на інструмент демонтажу регіональної суб'єктності. «Інтеграційна» регіональна стратегія РФ була спрямована на суттєве звуження інституційних та політико-правових спроможностей місцевих еліт, що призвело до поглинання регіонів у єдиний загальноросійський політичний простір. Загалом відбулася заміна конституційного «формального федералізму» на жорстку модель «фактичного унітаризму» (Horbulin et al., 2017, p. 126), де суб'єкти федерації втратили реальні важелі впливу на загальнодержавну політику.

Своїм указом Путін створив запровадив інститут повноважних представників у семи федеральних округах, які, виконуючи функції координації федеральних структур на місцях, поступово перетворилися на своєрідних «генерал-губернаторів». Ці особи, значна частина яких була рекрутована з-поміж представників силових відомств, розпочали пряме втручання в управління регіонами, нівелюючи автономію обраних голів суб'єктів РФ.

Подальше знищення федералізму відбулося у 2004 р., коли під приводом зміцнення «вертикалі влади» пряме волевиявлення громадян при обранні керівників регіонів було замінено на процедуру їх затвердження місцевими парламентами за поданням глави держави. Одночасно суттєво розширився інструментарій санкцій щодо регіональної влади. Так, президент отримав право на дострокове припинення повноважень губернаторів та одноосібний розпуск законодавчих органів суб'єктів РФ у разі їхньої незгоди з кандидатурою вищої посадової особи. Це фактично позбавило регіональні парламенти залишків політичної суб'єктності.

Короткочасна спроба реанімації прямих виборів у 2012 р. виявилася декоративною та суперечила логіці моноцентричного режиму. Законодавчими змінами 2013 р. передбачалась можливість заміни прямих виборів глав суб'єктів РФ на голосування в регіональних парламентах. Прийняття таких поправок було зумовлено рішенням Кремля не допустити прямих виборів в республіках Північного Кавказу (Дагестан, Інгушетія, Кабардино-Балкарія, Карачаєво-Черкесія, Чечня) (Rozumnyi et al., 2017, p. 36). У 2015 р. аналогічні механізми були поширені на стратегічно важливі автономні округи (Ненецький, Ямало-Ненецький та Ханті-Мансійський автономних округів), що дозволило Центру встановити тотальний контроль над нафтогазовидобувними регіонами.

Проявом «нової» регіональної політики стало затвердження у 2017 р. основ державної політики регіонального розвитку до 2025 р. За декларативними гаслами про подолання соціально-економічної диспропорції та підвищення якості життя громадян приховувалася стратегія остаточного розмивання кордонів суб'єктів федерації через створення макрорегіонів та зміну меж федеральних округів. Вочевидь, «нова» регіональна політика спрямована на нівелювання сепаратистських тенденцій шляхом «розмивання» існуючих кордонів суб'єктів РФ.

Важливим напрямом трансформації політичного режиму РФ стало послідовне вибудовування системи жорсткої керованості процесом формування Ради Федерації. Цей інституційний маневр був спрямований на остаточне усунення регіональних еліт від безпосередньої участі в загальнодержавній політиці.

Початком демонтажу політичної суб'єктності регіонів стала реформа 2000 р., яка скасувала входження до верхньої палати губернаторів та голів регіональних парламентів, замінивши їх двома призначеними представниками від виконавчої та законодавчої гілок влади кожного суб'єкта федерації. Така реформа не лише позбавила губернаторів прямого впливу на федеральну законодавчу діяльність, а й суттєво послабила їхній імунітет та лобістські можливості, водночас кардинально посиливши позиції президентської вертикалі.

Процес інституційного підпорядкування Ради Федерації Центру набув завершених рис після законодавчих ініціатив 2012–2013 рр. Нова модель формування палати була розроблена для забезпечення максимальної «прогнозованості» її персонального складу. Зокрема, було впроваджено ценз, згідно з яким представником від законодавчого органу суб'єкта може стати виключно його чинний депутат. Ще більш жорсткий фільтр було встановлено для представників виконавчої влади: кандидат на посаду голови регіону ще на етапі виборів зобов'язаний офіційно представити список із трьох претендентів, один із яких згодом отримує статус сенатора.

Така багаторівнева система відбору фактично перетворила Раду Федерації на «палату лояльності», де можливість випадкового потрапляння опозиційних або незалежних фігур зведена до нуля. Цим було посилено «прогнозованість» складу верхньої палати, що відіграло свою вирішальну роль у т. ч. при прийнятті резонансних рішень початку 2014 р., спрямованих на військову агресію проти України та анексію АР Крим (Rozumnyi et al., 2017, p. 35).

Станом на сьогодні верхня палата російського парламенту остаточно втратила роль органу представництва інтересів регіонів, перетворившись на інструмент легітимізації рішень президентської адміністрації, що є критично важливим для стабільності моноцентричної моделі в умовах воєнного часу.

Основою консолідації режиму в РФ стало вибудовування гегемоністської партійної моделі, ядром якої постала «Єдина Росія». У 2006 р. її керівництво відкрито проголосило курс на «партизацію» політичного процесу. Зокрема, тогочасний секретар президії генеральної ради партії В. Володін обґрунтував доцільність такого підходу як невід’ємне доповнення сильної президентської влади. Фактично, це означало інтеграцію партійної структури в державний апарат, де межа між політичною організацією та адміністративною машиною Кремля була остаточно розмита.

Вибори у 2007 та 2016 роках, за результатами яких «Єдина Росія» здобула конституційну більшість у Державній Думі, стали точками неповернення для російського парламентаризму. Отримавши монопольний контроль над законодавчим органом, «партія влади» де-факто трансформувалася в інституційне представництво виконавчої гілки влади в парламенті. Така конфігурація призвела до повної втрати Державною Думою своєї суб’єктності, перетворившись на інструмент легітимізації кремлівських ініціатив.

Наслідком утвердження цієї гегемонії стало фактичне знищення інституту парламентаризму. Ліквідація реальної політичної конкуренції та нівелювання поділу влад призвели до того, що правотворчість у Росії перестала бути демократичним процесом, перетворившись на механізм оформлення волі вузької групи осіб у силовому та адміністративному блоках. Це створило ідеальні умови для прийняття репресивних та експансіоністських законів, які не зустрічають жодного спротиву в межах існуючої «партії-держави».

Впровадження дистанційного електронного голосування та системна ліквідація позасистемної опозиції дозволили «партії влади» на виборах 2021 р. зберегти домінування навіть за умов падіння реальних рейтингів (Вибори в Росії, 2021). Це створило ілюзію «народного консенсусу» навколо агресивного курсу, що створило умови для повномасштабного вторгнення у 2022 р.

З початком повномасштабного вторгнення в Україну «Єдина Росія» пройшла через внутрішню «чистку» та рекрутинг нових кадрів безпосередньо із зони бойових дій (програма «Час героїв») (Roth & Sauer, 2024). Це призвело до формування нового типу функціонера, чия лояльність базується не на адміністративному ресурсі, а на спільній відповідальності за воєнні злочини. Партія влади стала головним оператором мілітарної соціалізації населення, інтегруючи воєнізовану риторіку в усі сфери публічного життя – від шкільної освіти до соціальної політики.

Особливим аспектом діяльності «Єдиної Росії» після 2022 р. стало створення розгалуженої мережі осередків на тимчасово окупованих територіях України. Партійні структури забезпечують примусову паспортизацію, розподіл гуманітарної допомоги під партійними прапорами та ідеологічну індоктринацію місцевого населення. Таким чином, «партія влади» виступає ключовим інструментом розмивання міжнародно визнаних кордонів та легітимізації анексії через імітацію «партійного будівництва».

Гегемонія «Єдиної Росії» є органічною частиною тоталітарної трансформації РФ. Будь-яка ілюзія поділу влад остаточно зникла: партія, уряд та силові структури діють як єдиний механізм.

Процес встановлення жорсткого державного контролю, що розпочався на початку 2000-х років із фактичної націоналізації ключових телевізійних активів (НТВ, ТНТ та НТВ-Плюс), заклав фундамент для перетворення ЗМІ в активні

ретранслятори кремлівських наративів, ставши ключовим фактором консолідації авторитарного режиму.

Доктрина інформаційної безпеки РФ 2016 р. де-факто стала нормативним підґрунтям для посилення державного регулювання не лише традиційних ЗМІ, а й сегмента незалежних Інтернет-ресурсів, що супроводжувалося системним обмеженням громадянських прав під егідою захисту національного суверенітету.

На сьогодні впровадження технологій фільтрації трафіку та примусове переведення користувачів на вітчизняні платформи (VK, RuTube) дозволяє РФ створити ізольовану цифрову екосистему. Це дає змогу не лише блокувати небажаний контент, а й здійснювати превентивний моніторинг суспільних настроїв. Використання соціальних мереж та мереж ботів для впливу на західні демократії стало невід'ємною частиною зовнішньої агресії (Bachmann, Putter & Duczynski, 2023). Інформаційний контроль усередині РФ слугує базою для проектування «керованого хаосу» в глобальному масштабі, де дезінформація використовується для розмивання міжнародної підтримки України та посилення політичної поляризації в країнах ЄС та НАТО.

Одним із найбільш деструктивних трендів трансформації російського політичного режиму стало системне нехтування фундаментальними принципами міжнародного права та послідовне утвердження примату національного законодавства над міжнародними зобов'язаннями. Це ознаменувало остаточну відмову Росії від приєднання до європейського правового простору. Так, зокрема, Конституційний Суд РФ дозволив Росії не виконувати рішення Європейського суду з прав людини у разі порушення ними норм Конституції РФ.

У 2015 р. Конституційний Суд був наділений виключними повноваженнями визначати «можливість або неможливість» виконання рішень будь-яких міждержавних органів з питань захисту прав людини. Зокрема, у 2017 р. Конституційний Суд РФ визнав неможливим виконання рішення Європейського Суду з прав людини 2014 р. у справі «ВАТ «Нафтова компанія ЮКОС проти Росії» (Radio Svoboda., 2017), що стало сигналом для міжнародної спільноти про остаточну відмову РФ від виконання своїх фінансових та правових зобов'язань.

Поправки до Конституції РФ 2020 р. остаточо закріпили норму про неможливість виконання міжнародних договорів, якщо їх трактування входить у суперечність із російським основним законом. Це фактично легалізувало будь-які порушення норм міжнародного права.

Повномасштабна агресія проти України призвела до виключення РФ з Ради Європи та подальшої денонсації ключових конвенцій (Ukrinform, 2023). Це позбавило режим необхідності імітувати дотримання демократичних стандартів. Крім того, у відповідь на видачу Міжнародним кримінальним судом ордерів на арешт вищого керівництва РФ, у Росії було впроваджено законодавство, що прирівнює допомогу міжнародним судам до «державної зради».

Відмова від пріоритету міжнародного права стала не просто юридичним технічним рішенням, а ідеологічним фундаментом для ведення агресивної війни. Це дозволяє режиму здійснювати внутрішні репресії та зовнішню експансію, не озираючись на світові стандарти правосуддя, що робить повернення РФ до цивілізованого правового діалогу неможливим без докорінної зміни самої архітектури режиму.

Масові протести у 2011–2013 роках (акція руху «Солідарність», мітинги на Болотній площі, на проспекті Академіка Сахарова, на Пушкінській площі, «Марш

мільйонів» та ін.) продемонстрували кризу легітимності влади, що вимагало негайного віднаходження «нових» підстав для збереження кремлівського режиму. У цій ситуації Кремль постав перед дилемою: реальна демократизація чи радикальна зміна базису легітимації. Оскільки демократичний шлях суперечив логіці моноцентричної моделі організації влади, інструментом відновлення внутрішньої стійкості режиму постала зовнішня агресія, розпочата у 2014 р. та масштабована у 2022 р.

Висновки дослідження та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Перехід до активної фази гібридної, а згодом і повномасштабної війни проти України, дозволив Кремлю змінити внутрішньополітичний порядок денний з питань соціально-економічного розвитку на питання «національного виживання». Невід'ємними елементами легітимації постали реактуалізація образу «зовнішнього ворога», де Україна та колективний Захід подаються як сили, що прагнуть знищення російської державності, та культивування «геополітичного месіанства» шляхом поширення ідей про власну винятковість та «рятівну роль» Росії як альтернативного цивілізаційного центру, що протистоїть Заходу та «хаосу» міжнародних інституцій. Відтак сформувався суспільного консенсусу на основі ненависті та реваншизму за розпад СРСР, що дозволило режиму каналізувати внутрішнє невдоволення у зовнішню експансію.

Нагромаджений мобілізаційний ресурс, підкріплений репресивним законодавством та милітаризацією економіки, дозволяє російській владі проводити максимально жорстку зовнішню політику. Сучасний російський режим використовує умови «нестабільного світу» для остаточного обґрунтування етатизму та радикального традиціоналізму як єдиних можливих форм існування російського суспільства.

Агресія перетворилася на внутрішньополітичну опору режиму: без стану війни існуюча модель моноцентризму втрачає свою легітимність, що робить конфлікт тривалим та важкопрогнозованим у розрізі дипломатичного врегулювання. Зовнішня агресія є системним елементом виживання російської влади. Для України загрози від такого сусідства залишатимуться незмінними до моменту глибинної трансформації влади в РФ.

Оскільки лише 10 % еліти мають електоральне походження, а 90 % великого капіталу інтегровано у владну вертикаль, режим фактично позбавлений внутрішніх запобіжників проти агресії. Війна постала єдиним способом збереження монополії на владу та ресурси, без якої існуюча модель моноцентризму втрачає свою функціональну доцільність. Це робить агресію проти України не випадковим актом, а необхідною умовою виживання російської еліти.

Водночас стійкість України та консолідація демократичного світу створюють умови для поступового руйнування російського моноцентризму. Повоєнний період потребуватиме від України не лише оборонної готовності, а й активної участі в переформатуванні євразійського простору, де російський чинник має бути остаточо позбавлений інструментів геополітичного ревізіонізму. Стратегічна можливість України полягає в асиметричному впливі – поки РФ намагається захопити території, Україна має спрямувати зусилля на руйнацію внутрішньої згуртованості російських еліт.

References [Список використаних джерел]

- Bachmann, S. D., Putter, D., & Duczynski, G. (2023). Hybrid warfare and disinformation: A Ukraine war perspective. *Global Policy*, 14(5), 858-869. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.13257> [in English]. [Bachmann S. D., Putter D., Duczynski, G. Hybrid warfare and disinformation: A Ukraine war perspective. *Global Policy*. 2023. Vol. 14, Is. 5. P. 858–869. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.13257>.]
- BBC News Ukrainian. (2021). *Elections in Russia. What you need to know and how they will affect Ukraine*. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58586818> [in Ukrainian]. [Вибори в Росії. Що потрібно знати і як вони вплинуть на Україну. *BBC News Ukrainian*, 2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58586818> (дата звернення: 25.02.2026)].
- Gorenburg, D. (2020). *The political elite under Putin*, George C. Marshall European Center for Security Studies, (Security Insight No. 53). <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/political-elite-under-putin-0> [in English]. [Gorenburg D. *The political elite under Putin*. George C. Marshall European Center for Security Studies. 2020. Security Insight No. 53. URL: <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/political-elite-under-putin-0> (дата звернення: 25.02.2026)].
- Horbulin, V. P. (Ed.). (2017). *World hybrid war: Ukrainian front: monograph*. Kyiv: NISD. [in Ukrainian]. [Світова гібридна війна: український фронт / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ : НІСД, 2017. 496 с.].
- Karavaiev, V. S. (2025). Long-term consequences of the invasion of the Russian Federation for its neo-imperial policy. *Modern challenges in the conditions of transformation of the system of international relations: scientific collection*, 51-53. Kyiv: Bohus Grinchenko Kyiv Metropolitan University [in Ukrainian]. [Караваяєв В. С. Довгострокові наслідки вторгнення Російської Федерації для її неоімперської політики. *Сучасні виклики в умовах трансформації системи міжнародних відносин: науковий збірник*. Київський столичний університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2025. С. 51-53].
- Østbø, J. (2024). The Russian hybrid intelligence state: reconceptualizing the politicization of intelligence and the 'intelligence' of politics. *Intelligence and National Security*. <https://doi.org/10.1080/02684527.2024.2370134> (in English). [Østbø, J. The Russian hybrid intelligence state: reconceptualizing the politicization of intelligence and the 'intelligence' of politics. *Intelligence and National Security*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1080/02684527.2024.2370134>].
- Radio Svoboda. (2017). *The Constitutional Court of Russia behaved with compensation to Yukos shareholders as with the "annexation" of Crimea – lawyer*. <https://www.radiosvoboda.org/a/28243951.html> [in Ukrainian]. [Конституційний суд Росії з компенсаціями акціонерам ЮКОСа повівся, як із «приєднанням» Криму – адвокат. *Радіо Свобода*, 2017. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28243951.html> (дата звернення: 25.02.2026)].
- Roland, G. (2023). The war in Ukraine and its consequences for the international order and North East Asia. *International Economics*, 3(1), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.aglobe.2023.100056> [in English]. [Roland, G. The war in Ukraine and its consequences for the international order and North East Asia. *International Economics*. 2023. Vol. 3, Is. 1. P. 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.aglobe.2023.100056> (дата звернення: 25.02.2026) (дата звернення: 25.02.2026)].
- Roth, A., & Sauer, P. (2024). *A forever war, more repression, Putin for life? Russia's bleak post-election outlook*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2024/mar/15/a-forever-war-more-repression-vladimir-putin-for-life-russias-bleak-post-election-outlook> [in English]. [Roth, A., & Sauer, P. A forever war, more repression, Putin for life? Russia's bleak post-election outlook. The Guardian. 2024. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/mar/15/a-forever-war-more-repression-vladimir-putin-for-life-russias-bleak-post-election-outlook> (дата звернення: 10.03.2026)].
- Rozumnyi, M. M. (Ed.). (2017). *Putin's regime before the challenges of time: analytical report*. Kyiv: NISD [in Ukrainian]. [Режим Путіна перед викликами часу : аналітична доповідь / за заг. ред. М. М. Розумного. Київ : НІСД, 2017. 84 с.].
- Rozumnyi, M. M., Bereznyi, Ya. V., Valiushko, I. V., Vlasenko, R. V., Horielov, D. M., Karavaiev, V. S. ... Snihyr, O. V. (2018). *Putin's regime: reboot-2018*. Kyiv: NISD [in Ukrainian]. [Режим Путіна: перезавантаження-2018 / М. М. Розумний (заг. ред.) та ін. Київ : НІСД, 2018. 480 с.].
- Snyder, T. (2022). The War in Ukraine Has Unleashed a New Word. *The New York Times Magazine*. <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-russia-war.html> [in English]. [Snyder, T. The War in Ukraine Has Unleashed a New Word. *The New York Times Magazine*. 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-russia-war.html> (дата звернення: 25.02.2026)].
- Ukrinform. (2023). *Russia has withdrawn from the European Convention for the Prevention of Torture* [in Ukrainian]. [Росія вийшла з Європейської конвенції із запобігання катуванням. *Укрінформ*, 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/4041803-rosia-vijsla-z-evropejskoi-konvencii-iz-zapobigannakatuванняm.html> (дата звернення: 25.02.2026)].

Karavaiev V. S.

Department of International Relations

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Bulvarno-Kudriavska Str., 18/2, Kyiv, 04053, Ukraine

TRANSFORMATION OF THE RUSSIAN POLITICAL REGIME: THREATS AND OPPORTUNITIES FOR UKRAINE

Summary

This article explores the transformation of the Russian Federation's political regime, which has emerged as a defining factor in the destabilization of the contemporary international relations system. The relevance of this study is driven by the need to rethink the internal nature of Russian authoritarianism, which, through its evolution, has shifted from hybrid forms to overtly totalitarian practices – a transition that directly correlates with the increasing aggressiveness of its foreign policy.

The study outlines the formative stages of the modern Russian political system and the specifics of autocratic consolidation. It examines the core components of the “Putin” model of power, aimed at neutralizing centrifugal tendencies within Russia and implementing aggressive integration projects targeting post-Soviet states. It is established that a key stage of this transformation was the dismantling of federalism and the formation of a “loyalty vertical”, wherein regional elites lost their political agency. Particular attention is paid to the role of security agencies as the primary beneficiaries of the regime. The legitimacy crisis of 2011–2013 is identified as the point of no return, after which the Kremlin adopted external expansion as its sole viable tool for maintaining internal stability.

The paper demonstrates that Russia's transition to full-scale aggression served as an instrument for a radical shift in the domestic political agenda: moving from socio-economic development toward a paradigm of “national survival”. It is found that the primary mechanisms of regime legitimation have become the cultivation of an “external enemy” image and an ideology of “geopolitical messianism”, which has effectively transformed authoritarianism into a totalitarian regime.

The study argues that external expansion is a systemic condition for the survival of Russian elites. In a context of rigid monocentrism and the convergence of capital with the power vertical, war serves as the only means of preserving a monopoly on power. The protracted nature of the conflict is attributed to the absence of internal safeguards against aggression and the regime's loss of legitimacy outside a state of war. At the same time, Ukraine's strategic opportunity lies in exerting asymmetric influence on the internal cohesion of Russian elites and actively participating in the deconstruction of Russia's geopolitical revisionism in the post-war period.

Key words: political regime, monocentrism, consolidation, militarization, aggression, war against Ukraine, geopolitical revisionism.

Дата першого надходження статті до видання: 02.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026